

ביקור בן-גוריון במחנות העקורים ותפיסתו הלאומית בתום מלחמת העולם השנייה

מאיר אבינזה

המאמר עוסק בביקור שנערך בגרמניה באוקטובר 1945. מהלכו וניסיונותי המידויים חוארו בקצרה אצל מ' בר-זוהר¹ ו'י באאר². כאן יטפל במניעיו של בן-גוריון לצאת למחנות העקורים שבאזורי הכיבוש האמריקני והבריטי, מפי שהם מתפרשים במסגרת מדינית ורעיונית רחבה. נראה כאן, כי בתום מלחמת העולם הייתה לו אידיאולוגיה לאומית, שנוסחה מחדש לאור מה שארע לעם היהודי בשואה.

המקורות

יש בידינו עדויות אחדות על הביקור, או על חלקים ממנו. קודם כל קיימים שלושה דיווחים של בן-גוריון עצמו. בדרך-כלל נהג בן-גוריון לכתוב ביומנו סמוך לאירועים, לעתים כשעת השיחה ממש. סיכומי ביניים נהג לערוך בערבובים, לעתים עד שעה מאוחרת בלילה. אולם הפעם לא רשם בעת הביקור כל סיכום. במשך הביקור רשם דיווח מפורט, כ-40 עמודי יומן, הרצופים בתונים סטטיסטיים, שאלת שהציג המפקד לבני שיתן, משאלות שהובעו בפניו והערות שרשם בשולי העמודות.³ כחזרו ללונדון מסר במשרד המוכנות שם סקירה ארוכה יחסית על הביקור⁴ ושוכר לירושלים דיווח עליו בישיבת ההנהלה.⁵ דיווחים אלה מספקים לנו גם עדות על מניעי נסיעתו.

נוסף לעדות בעל הדבר, כתבו וטיפרו על הביקור שניים שנלוו אליה: הרב האמריקני הצבאי, יהודה ניידיץ,⁶ ושלילחת המוסד לעלייה ב', ד"ח קליגר-עליאב.⁷ השניים סייעו לבן-גוריון במגעים עם הרשויות הצבאיות, זאנו לסיורים

251-221

שליטה ככלים הארגוניים, אשר יאפשרו את גיוושה של המדיניות המעשית הלה למעשה. המכון הקובע, בהקשר זה, הייתה הפעולה המדינית של ההסתדרות הציונית, וכדי להבטיח שזו תיעשה על פי הקו שהחליטה עליו הנהלת הסוכנות, לא היה בעיני בן-גוריון מנוס ממאבק עם וייצמן. המאבק הסתיים בפברואר 1944 בניצחון בן-גוריון. נשיא ההסתדרות הציונית קיבל על עצמו לא לפעול לבד, אלא על דעת הנהלת הסוכנות וכשיחתך חבריה.¹³

בן-גוריון ראה בהסדר זה הנאי הכרחי, אך לא מספיק. על-מנת שההסתדרות הציונית תפעל לפי הקו המדיני, שראה בו את תורת הכל, חייב היה להכטיח לקי זה בסיס תמיכה פרלמנטרי. לשם כך, נראה לו תזונו יותר מתמדי שלמפלגתו, שעמדה במרכז הקואליציה המנהלת את הציונות, יהיו יכולת קבלת החלטות, מצע ודפוסי ארגון מנוכשים.¹⁴

לשני נישאים אלה הקדיש את מיטב מאמציו בתקופה שבין פברואר 1941 לאפריל 1944, כשפרשה סיעה ב' סופית ממפא"י. מאז הייתה המפלגה הראשית בציונות הייתה למפלגה בן-גוריונית כמובן הארגוני והמדיני. מבחינת ענייניו, פירושיו של הפילוג היה שהתמיכה בבן-גוריון בתוך מפלגתו החייצבה. אולם מעשה עמדה על בסיס צר יותר דווקא בקרב המנועה החברתית שאליה השתייך, תנועת העבודה. יתרה מזו, הפילוג לא רק הצר את כסיס התמיכה, אלא גם החריף את המאבק הפנימי בתוך תנועת העבודה.

אכור זה חשוב לא רק כדי לארגן, מבחינת המחקר ההיסטורי, את המעקב אחר מניעיו ופעולותיו של בן-גוריון לתקופותיהם, אלא גם כדי להזכיר שב-1945 עדיין הייתה תנועה ההגמונית של מפא"י בסימו שאלה, בגלל הברית שנוצרה בין המתפל- גים ממהה והישומר הצעירי, שני כוחות אלה, שערערו על תכניתו המדינית של בן-גוריון, לא היו רחוקים מלהשיג רוב בהסתדרות העובדים. נוסף על כך, הדחיל- כות של הפילוג על הארגון הפוליטי של התנועה החלוציות, בארץ ובגולה, - זה אך וחלו לחת את רישומן. הדבר מסביר את העובדה שבן-גוריון הוסיף לעסוק בשונה והיא בעניין המפלגתי, אם כי כנראה משני. החל בקיץ 1944, שבו נראה היה שהמלחמה באירופה עומדת להסתיים מרד זמן קצר בניצחון על גרמניה הנאצית, היה הנשוא הראשוני אצלו - מימוש התכנית המדינית.

לעניינינו, השאלה המרכזית היא הקשר בין תכנית זו לישאריה הפלשה, מושג שהחל לזכר נתונים מוגדרים בראשית 1945, כשבצבאות בריית-המועצות השלימו ניכוש מחדש של השטחים שהיו בידי הגרמנים מאז ראשית המלחמה.

בן-גוריון תגלית להגיע לכולגריה בראשית זצמבר 1944, כמריסר שבעות לאחר כניסת הרוסים.¹⁵ מאז ועד לגמר המלחמה אסף נתונים, ממקורות ראשוניים ומשניים, על שרידי יהדות אירופה, על הרכבה הדמוגרפי, ובמיוחד על שרידי החנועות החלוציות.¹⁶

הפורמליים והארגוניים ונחלק בתפקי מפגישותיו עם העקורים, הרב הצבאי האמריקני נ' מתאר, תיאור החסר ביומן, את האווירה הנרגשת והמחשיומלית בעת הפגשה של יושבי המחנות עם י"רד הנהלת הסוכנות.⁸ חשובה במיוחד, מבחינת נושא המאמר, היא עדותו של ניידיץ על המענה החיובי הנחרך שקיבל בן-גוריון בדבר נכונותם של העקורים לעשות דרכם לארץ-ישראל חרף קשיים וסכנות.⁹ הנושא יידון בהמשך.

ישנו אי-התאמות בעדויות שני המלווים, אף כי בעניינים שוליים שאינם משנים הרבה לגבי השאלות שמאמר זה מציג. אי-התאמה כזו קיימת לגבי השאלה מי היה עם בן-גוריון במא הקדון, בריככת הצבאית, במשך הנסיעה הלילית מפריס לפרנק פורט; האם הייתה זו רות עליאב, כפי שהעידה היא, או ניידיץ, שעל פי עדותו פנה מהתא את בן-ליוותו, קצין אמריקני, והשיב שם את בן-גוריון שלא היה לו מקום שמור בקרון.¹⁰ כידוע, יש להתייחס בזהירות לעדויות-זיכרונות שנושמו לאור רומנטיות, אשר פעלורה רצופה עובדות שכמעט לא יאומנו, כגון כניסתה למשוה של הגנרל איינווארד בעצרה יהודייה אלמונית, ויצאתה ממנו במדי ייצוג של קולונל אמריקני, עם יפייכות כוח ביצרונה העובדות והזמיון העשיר שאפיס אותו. ניתן שנים שמשו בערכוביה ביצרונה העובדות והזמיון העשיר שאפיס אותו. כך יש לומר, על דרך המלצה, כי כפעולותיה בזמן נחמוזו החלום והמעשה. כך יש להתייחס לדבריה על משקלה האישי בקביעת מהלכי הביקור וכן לאמונה שהייתה לה השפעה אישית על איוונוואר.¹¹ כבחניה מקורית מדדקומת אפשר לקבוע בוודאות, כי בעדויותיה של רות עליאב יש בלבול זמנים ועניינים. יש לקחת עם יקורטוב של מלח את דבריה לגבי פריטים. אמין יותר סיפורו של ניידיץ, שנכתב זמן קצר יותר לאחר מעשה, בעוד שעדותה של רות עליאב ניתנה לאחר שנים רבות. אולם למרות ההבדלים, המחירפים את הצורך להתחייבות בקורותיה, מחזק מכי לול העדויות את התמונה הכללית על הלכי-הרוח סביב הביקור ועל ההדים לו בזמנו. כך גם לגבי עדותו של מפקד אחד המחוות שבן-גוריון ביקר בו ועדויות אחרות.¹²

יחשבו הציונות לאתר המלחמה

להכנת מניע הביקור של בן-גוריון במחנות, יש להתייחס לרקע פעולתו בתקופה זו, שהחלה בתחילים האחרונים של המלחמה וכחודשים הראשונים שלאחר סיומה. בתקופה שלפני כן, בין ראשית 1942 לאביב 1944, מיקד בן-גוריון את מאמציו בהשגת תמיכתה של התנועה הציונית בקו המדיני ששייצב קודם לכן, ואשר עסקו היה תקמת מדינה יהודית בתום מלחמת העולם. הכטחת תמיכה לקי, אצל איש ממשל וארגון פוליטי בבן-גוריון, פירושה היה לא רק קבלת החלטות מוצהרות, אלא השגת

מהווה שלב ראשון בתגובה כזו. תשכון הציונות לאחר המלחמה, כולל מיון העם היהודי שמתוך לארץ-ישראל לארבעה גושים. על-פי מרכאים היעדים מבחינת העלייה. בוגוריון כתב, כי את הגוש האחד - גוש יהדות האיטלים והמזרח, כ-80% אלה יהודים - יש להעלות בשלמותו. הגוש השני, זה של מערב אירופה הקונטננטלית ומרכזה, יעלה ברכבו. מהשלישי, גוש מוצר אירופה, בקיש להעלות ככל שגוימו. מקרב השאר, מה שעתיד לחיפא יהדות הרוחה, קרי: ארצות-הנביא, אנגליה, הדומיניונים ואמריקה הלטינית, העריך שיבואו מעטים, בעיקר חלוצים.

את תכנית העלייה, בטווח המדי שילאחר מלחמת העולם, ביקש בוגוריון לבצע בשני אפיקי פעולה עקריים: מחתרת ציונית ורשת חינוכית, שתוקם בעזרת שליחת מורים מהארץ ותקוף את ארצות הגוש המוסלמי והמדינות האנגלו-ספריות. בוגוריון סיכם את 'תשכון הציונות' לאחר המלחמה, ככך, שהשוואה המגמתית של העם היהודי. להפוך את הגלגל ניתן יהיה, כך כתב, רק על-ידי הקמת ריבונות יהודית לאלתר, לשם העלאה רכתי, ועל-ידי הפעלת לחץ פוליטי לשחרור הקיבוצים היהודיים הנחונים לשלטון קומוניסטי, 'ככוח המדינה העברית ובעזרת יהודי אמריקה'.

ב-1945 הייתה התכנית סדורה אצלו יותר מאשר אצל כל אישיות אחרת בתנהגה המדינית של הציונות. סדרה יותר, מסיבות אחדות: עמדנו על כך, שמאז שלהי המלחמה למד כאורח שיטתי את פוטנציאל העלייה של שארית הפליטה. לכך יש להוסיף את גורם ההתמדה בקו מדיני אחד, שבו החזיק - לעתים יחיד ומבודד בקרב ההנהלה הציונית - מאז שלהי 1938. קו זה כונה בזרזון הפוליטי של השנים 1945-1948 'אקטיביזם', או קו המאבק. במרכז עמדה מראשיתו 'מלחמת העלייה', שחזר והחזיר שלה היה עליוה ג. הפלגה מאורגנת של עולים ומלווים מאומנים וחמושים, לפחות בחלקים, כדי לפרוץ כוח ולהתגבר על משמר החופים ועל כוחות בריטיים אחרים, שיבקשו לחסום את זרמם.

בוגוריון היה האיש שמראשית 1939 הנהיג את ארגון מלחמת העלייה במסגרת ההסתדרות הציונית, במקום הארגון הפרטיזני והמפוצל של ההפעלה עד אז, והוא שהבטיח אותו לורע המדינית של הציונות. ²² עתה, בגמר המלחמה, לא היו לו אשליה של פתרון רצוני שיקבל גושפסקה בריטית, והוא היה ערוך להמשיך מלחמת העלייה.

כבר בראשית 1945 הסתייג ממהימנות השמיעות ש'שלישת הגדולים' הסכימו על הקמת מדינה יהודית. ²³ בקיץ, עם עליית מפלגת הליכוד לשלטון, הזויר מפני האשליה שהפרוגרמה הפרד-ציונית שלה כמפלגת אופוזיציה תהפוך למדיניות הרש-מית של ממשלת הוד מלכותו. ²⁴ להערערתו, היו הגורמים שהביאו את הספר הלבן מתמידים ומכריעים כל עוד לא הפעיל העם היהודי את כוחו באמצעים פיסיים, ולא העלייה.

במרס 1945 תחווה בוגוריון תכנית להעלאת מיליון יהודים ב-18 החודשים הראשונים שלאחר המלחמה, ולשם כך היה עליו להשיג שליטה יהודית על העלייה. פרטי תכנית המיליון, שנערכה על-ידי דוד הורוויץ בשביל הנהלת הסוכנות, בנויים על יסוד אומדן של מספר היהודים הבאים בתשכון לעלייה מידית ועל תשובים בלכליים הקשורים בפוטנציאל המשקי האי-ישראלי. ¹⁷

מתוך המיליון נכללו בתשכון העלייה המדינת כרבע מיליון מקרב יהודי יהדות פולין, זאת אומרת: 85% מהיהודים שנוחרו שם לאחר השואה, ועוד כ-250 אלף פליטים, רובם ממחוזי בריה-המועצות. 100 אלף מהונגריה, 75 אלף מרומניה, 175 אלף מארצות אחרות באירופה ו-150 אלף מארצות האיטלים.

איסוף הנתונים שימש כביס סטטיסטי ל'תשכון הציונות' לאחר המלחמה, שאותו רשם בוגוריון ביזמן כדרכו לכינוס הציוני העולמי שהתקיים בראשית אוגוסט 1945 בלונדון. ¹⁸ למאן היו שלישה חלקים: (א) הערכת מצב: (ב) מסקנה כזכר הפעולה הנדרשת: (ג) קווי פעולה.

המאן פתח בניתוח הכעייה היהודית על רקע האטטיציה הגוברת בעולם ובמיוחד במוצח אירופה. עליית משקלו וסמכויותיו של הממשל הממלכתי הלאומי, קובע בוגוריון, מפוררת את האחדות היהודית, שהתקיימה לפני בו מעבר לגבולות המדיניים. תהליך האטטיציה סיכן, להערכתו, את עצם המשך קיומה הלאומי של היהדות. עובדה יסוד מדינית אחרת היא ניתוק כוח ושיחקה של יהדות מוצח אירופה משאר הקיבוצים היהודיים, זכר שהוסיף ניתוק על התפוררות. עובדה נוספת - התגבשות ההתנגדות הערבית לציונות, עם הקמת המדינות הערביות המתלוות. מול עליית הממלכתיות האירופית והערבית, בוגוריון חשש, שהעם היהודי לא יוכל לשמור על קיומו, אם לא תוקם בהקדם מדינה יהודית, כתוא להתעלה, להמשך הבניין, לשמירת קיומה של האומה ולכרית שלום עם הערבים, ראוי להזכיר, כי ביסודו של זכר קו זה היה מוכן אצלו זה כבר, והוא נדרש עתה לכחון אותו לאור המציאות החדשה ולנסות מחדש. בשלב מוקדם למדי, במרס 1936, לפני תכנית הולקה, ואף לפני שפרצו המאורעות, אולם לאחר, שהערכתו, מיצוי המנדט הבריטי עבר את השיא מבחינה ציונית, אמר בוגוריון, 'כדי לשפר את האוץ, שיש להחיות' למדיניות של מדינת היהודים'. ¹⁹ בשלהי המאורעות סיכם את ההגשמה הציונית עד אז כנחלקת לשתי תקופות עקרויות: הראשונה, תקופת הציר גות 'המסוננת', חסרת הבסיס המישפטי, שהתקיימה בתקופה השלטון הטורקי בארץ-ישראל. השנייה, המנדטורית, שפעלה במסגרת משפטיות, שהכירה בתנועה הציונית כאורח רשמי והייתה אמורה לסייע לה. בוגוריון קבע אז, כי התחילה תקופה שלישית, של המשך הצינונות באמצעים ממלכתיים. ²⁰

התכנית להעלאת מיליון יהודים בשנה ומחצה הראשונות שלאחר מלחמת העולם

ובראש ובראשונה: השרידות הפיטיות. כשהגיע לבילון, שבאזור הבריטי, הודקרה לעיניו העובדה כי עדיין נמשכה המלחמה יושבי המחנות, שלא ניתן היה לשקם מבחינה בריאותית. מאז השחרור ועד לביקור מחו"ב רוב הניצולים, 31 אלף מתוך 48 אלף, באקטובר היו שיעורי המחנות נמוכים, אך עדיין נותרה כחציפחה שאלה השרידים הפיסי, הנפשי והמרוי. בן-גוריון רשם ביומנו פרטי הקשרים בנושא זה, כגון הערך הקלורי של המזון שמספק הצבא וכאיו מידה מאפשרים תוספת כחוקן על-ידי אונר"א וה'אזינטי'. ישנם נתונים רבים על ציפיות הדיור והנא המגורים. הצפיפות שנרשמה אינה לפי מספר הנפשות בחדר, אלא לפי מספר הישנים במיטה אחת. הקורא ימצא עדויות על עיסוק של יהודים בשוק השחר, על מפלגים רבים בשל כך, על זנות נעדרת, על דשעותם של מפקדי מחנות בריטיים ופולניים ועל האנטישמיות שלהם. דגש מיוחד מושם על מצב הילדים: המפלגות הגליות, מצב הבריאות, פעולות חינוך. אחת מבקשותיו הראשונות מהצבא האמריקני: מטוס שיזביא מהארץ ספרים ומדריכים, מבוקשו ניתן לו. במאמר מוסגר: האופי הענייני של השאלות ושל רישום החשובות מפנה פה ושם מקומו לדברים 'בלתי-חלתיים', שהם בלתי-שגוריים ביומן בן-גוריון: שני עמודים וחצי של העמקת הכתובות שנחקקו על מצבות קברי-האחים בבילון, ארבעה עמודים וחצי של כל בתי שיר הפרטיזנים היהודיים עם בראג'ט, במקורם היידי, כפי שדשם ביומן מפי מורה במחנה בילון. על הביקור בזכא ארבע שורות: 'ראיתי המשרפות, חררי רגז, מאורות הכלבים, גודומים, מחנות הניצולים ומחנות ס"ס. עכשיו עצורים שם 10,000 ס"ס', בשוכו ארצה תיאר קטע זה של הביקור בפחם נאומו באספת-הנבחרים. לפי אחד המקורות נשמע בקהל השומעים קול בכי.²⁶

חלק מהנתונים הסטטיסטיים מחייטים לגידול אוכלוסיית המחנות, כתוצאה מהסתגנות מתמדת, בחלקה מאורגנת באופן מחתרתי, של יהודים הכרוחים משרכה, מרסיה לפולין ומפולין לגרמניה. בן-גוריון עמד על כך שהשתלטות הצבאיים האמריקניים מודיעם לחופעה זו, ושאי מכר עיזדו. הוא העלה את הנושא בגלוי בשיחתו עם ראש המטה, גורל בול-סמיט.²⁶

הביקור, בן-גוריון קיבל אישור חזרו נרשנה למה שאיפה לו: רוב הניצולים והנכרי-זים מהמחנות רוצים ביעד סופי אחד - ארץ-ישראל. בקרב יושבי המחנות, הז השרידים והן הכרוחים שהגיעו לגרמניה אחרי השחרור, מתגבשת מגמה ברורה: לא לצאת אלא לארץ-ישראל. ב-24 באקטובר, היום החמישי לביקור, טלפו בן-גוריון למשרד הסוכנות בלונדון ומסר 'הוראה, לכל יוציא אנשים מהאזור האמריקני, לא לצרפת, לא לאנגליה ולא לשווייץ, כי אפשר להכניס יהודים מפולין בידיעת השלטנות הגבוהים'.²⁷

ההחלטה הצבאית של המחנות גילמה נכונות להיענות ליוזמת מוסדות יהודיים להוציא ילדים לאנגליה. לבן-גוריון הייתה דעה נחרצת נגד. כזו הייתה גם דעתם של

רק מדיניות-הסכמתים, להכשלת המדיניות הבריטית הפדרטיבית. לפי ההערכה והיא, האנגלים לא היו מסוגלים לעמוד כנגד המאבק היהודי, אם יתמיד, לפי שרעת הקהל כארצם ובאיונות-הבריית הסלוד משימוש כוח כדי לחסום של פליטי הנאצים החותרים לארץ-ישראל. הערכה זו נשארה תקפה בעיניו ב-1945 לא פחות מאשר הייתה בעת שהעלה אותה לראשונה לקדמת פרסום הספר הלכן.²⁵

המאבק והביקור

מפלגת הלייבור קיבלה את השלטון בסוף יולי 1945. ההחלטה הראשונה מטעם הממשלה החדשה בעניין המדיניות הארץ-ישראלית ובבעיית העקורים היהודיים היו סתומות. הן נוסחו בלשון והידה, שלא אמרה כמעט ולא כלום, ולראורה לא היה בהן דבר מדאג מבחינה ציונית. אולם בן-גוריון פירש את הלשון הסתומה כהסור, אור, שמחתה הייתה עלולה להסתחר נסיגה מהמדיניות המוצהרת של הלייבור מהתקופה שלפני עלייתו לשלטון. ייתכן שלא היה כלל הכרה על מדיניות, רשם ותוסיה: 'ההכרה הקובעת היא המשכת הספר הלבן למעשה' ²⁶ (ההדגשה במ-קור - מ"א). הוא החליט לא להמתמה ביד באקטובר הבריטי לארגון 'ההנהלה' מלונדון, כי קיום הספר הלכן זורוי הכרזה מלחמה על העם היהודי. המברק קבע, עקלזות, שעל הכרזה פלחמה זו חייב העם להגיב בכל האמצעים שיש בידו, וכראש ובראשונה באמצעות 'עלייה מוזינה שתעמוד בכוח עצמה מפני משטרה בוס או בחוק'. יחד עם זאת הורה לא להצטמצם בעלייה ג', אלא לנקוט חבלה ר'אמולי. את המונח האחרון פירש כך: לא טדורי אישי, אלא צמול לכל יהודי הנדצח על-ידי השלטונות.²⁷

כך נמצא, שבן-גוריון יצא מפריס לפדוקפורט, מקום מושבה של מפקדת הצבא האמריקני באירופה, כאשר לדידו היה המאבק נטוש. הוא הגיע לשם ברכבת מפריס ב-19 באקטובר 1945 המריא משם לזורטיי ב-30 נב. ב-1 בנובמבר ביצעו 'תנועת המדי', קרי 'ההנהלה', וארגוני הפורשים במחואם, פעולת חבלה רכתי ברשת מסר-לות-הבדול וצומתי המחבורה בארץ-ישראל. על דקע לוח זמנים זה יש לדאוח את הביקור כקטע מהציונות הלחומת, הבן-גוריונית.

אשר להגדרת את ביקור בן-גוריון במחנות, בסתיו 1945, כסיוור ביחזית, פעולה, מסע שהיה מכיון ללמוד את המצב ולהשפיע על מהלך העניינים בעת וכעונה אחת. המקורות מלמדים, שההנהגה של שארית הפלטה השלוחים הארץ-ישראלים - שעיקרה לא היו שילחים ממסדיים, אלא מתנדבים, בעיקר חיילי הכריגדה - ציפו למוצא פיו כלסמכות עליינה. ²⁸ בוג'הנתנת מנהל מלחמת פקודת לציבור שבדו רדצק, אך בתן את נכונותו להשתכח בתכנית המקפת, שהייתה ערוכה אצלו מוכר. מה'ישומים ביומן על הביקור מחחודרות השאלות שלוחו ביקור בן-גוריון תשובה,

ישראל, לתת להם הכשרה חצי צבאית...
 הקמת הריכוז הטריטוריאלי נחלקה בקשיים. ריפקינד, יועצו של אייזנהואר לעניין העקורים היהודיים הקשה: ספק אם כל היהודים ירצו, ספק אם ניתן לנהל שטח על טהרת האוכלוסייה היהודית, כי דרישים גורמנים לעבודת ציבוריות. שאין היהודים רוצים ויודעים לעשות.³⁶ בסופו של דבר נדחתה התכנית.

המניענים

במסגרת דיווחו להנהלת הסוכנות, לאחר שרובו ארצה, העיד בנגוריון על עצמו, כי החליט לצאת לגרמניה כדי לדאוג במו עיניו את המצב במחנות, לאחר שקרא זכריו שבתב גרינבוים להנהלת הסוכנות ב-2 באוקטובר 1945, כי הניצולים לא יוכלו להמתין ומן רב בגרמניה. אם לא יקבלו רישיונות עלייה מיד, העריך, הם יתפשו דרך לחזור לפולין. הוא חיזק הערכה זאת בוויכוח עם בנגוריון, שתבע להחזיר לבריטים את המספר הנוטה שהיו מוכנים להקציב לעלייה: 1,500 רישוי-נות לחודש. בנגוריון התכוון למספר גבוה פי 30, והתנגד עקרונית לשתף פעולה עם הבריטים במסגרת המשכת מדיניות הספר הלבן. אולם גרינבוים היה יוצא להכריז בהנהלה כפי שמפיר היטב את יהודי פולין, וקשה היה לסכל את דבריו בלי לזכור את הנשוא בסיסיות.³⁷

לשון אחר, בנגוריון יצא להכריז לגרמניה כדי לודא, כי כוחם של הניצולים עסק לדחות פתרון ערבי. לדחייה כזו היה טעם. בתנאי שיתנהל מאבק על פתרון רדיקלי, הוא חזר מעודד: פני ה'העקורים' אינם למזרח, חזרה לפולין, גם לא למערב. חרוב הגדול, שכחך בארץ-ישראל, היה מוכן להמתין בגרמניה לעלייה רכתי. הממהלגות הציוניות במחנות הסכימה לותר על רישיונות עלייה בריטים, ממוד הבנה שהדבר ידרוש במאבק נגד המדיניות הבריטית האנטי-ציונית.³⁸ כאמור, הם היו מוכנים גם לצאת לארץ-ישראל בתנאי סיכון.

רשמיו אלה קיבלו חיזוק בתזכיר שהוגש ליועצו האנגלו-אמריקני בפברואר 1946. התזכיר צייט מקורות צבאיים, שלפיהם רוב היהודים שבמחנות יעלו לארץ-ישראל אם תינתן להם אפשרות לכך. משאל שערפה אור"א בקרב קרוב ל-20% אלה יהודים במחנות העקורים הראה, כי 96.8% מהם הצהירו על בחירתם בארץ-ישראל. רק 393 בקישו להגר לארצות-הברית.³⁹

זה, כאמור, היה בעיני בנגוריון העיקר. הוא העריך, שהאמריקנים ילחצו על הבריטים לפתור את בעיית העקורים על-ידי עלייה לארץ, ולא בגלל הבעיה הכלכלית של הוצאות החוקים בגרמניה – לוח אין כל משיבות אצלם – אלא משום שהם אינם רואים כל עתה לאנשים אלה בשום מקום מלבד [ב]ארץ-ישראל.⁴⁰ הערכה זו נוגלת כנכונה, כשהנשיא טרומן תבע מממשלת בריטניה להסכים לעליית מאה

פעילים רבים מקרב יושבי המחנות. ראמנ, הניסיון להוציא ילדים, ימים ספורים

לאחר הביקור, נמנע על-ידי מהומות שעוררו יושבי המחנות.³²

התיעוד הפנגוריוני חושף כי התכנית לרכז את הניצולים והבורחים בגרמניה

כשות מתעמרים לצאת משם רק לארץ-ישראל, הייתה מרחיקת לכת החמרה לכך שאלה התארגנו כמות צויה להם. דובר על כך שהם יוכלו לנוע משם ארצה בדרך זו או אחרת. באחת מפגישותיו שאל בנגוריון את אנשי המנהל אם הם מוכנים לצאת, במקרה הצורך, למסע רגלי ממושך ארצה. התשובה שקיבל הייתה חיובית, והרב ניידויק שררה נוכח כפישה המקשה לקבוע למה התכוון בנגוריון: האם לזכרים כלשונם, או לבחון את נחוצותם של האנשים הוא נטה לחשוב, כי הכוונה הייתה לבחינה ולא להתארגנות.³³ כותב מאמר זה מעריך, כי הוא התכוון לשניהם.

אחד מהישגי הביקור היה שכוונתו של גנרל אייזנהואר בערך השיקומי של ריכוז יהודי וניהול עצמי יהודי. המפקד האמריקני העליון המרשם מחוסר יכולתם של היהודים ששרדו במחנות להאמשי מבחינה מורלית. הוא כותב ביזכרונו של רא ראה עצמו רשאי למחות ביקורת על התופעה.³⁴ בשיחה שקיים בנגוריון עם הגנרל ב-29 באוקטובר, הטיב לכוון את חילופי הדברים לפתרון שאליו חתר, לגבי ההתארגנות היהודית במחנות.

ראוי לצטט כאן במלואו את קטע השיחה, כפי שנטרשם ביומן.³⁵

ב'פנגוריון': שחרורך את אירופה הוא עניין להיסטוריה אנורית. מה שאחר עשה לאנשינו, הוא חלק מההיסטוריה שלנו.

אייזנהואר [מפסיק אותנו]: לשאלה היא פסיכולוגית. אנשים שסבלו כ"כ הרבה, כאנשים האלה, מחיחסים לכל בחוסר אמון ומלאים רוגז. אני יודע שהם רוצים ללכת לארץ-ישראל, אבל אין זה בידי. אני רוצה להעניל להם בודותם פה, עד כמה שאפשר.

ב'פנגוריון': בעיקר יש לעשות שני דברים (א) לתת להם שלטון עצמי – למען יגדל אמנות בעצמם; (ב) [לתת להם] הכשרה מקצועית או חקלאית – למען הכשיר אותם לעתיד. לשם כך יש לרכז אותם עד כמה שאפשר בשטח אחד.

אייזנהואר: זה רעיון חדש ונראה לי לנכון, כי הפיזור מכביד על הונתם וגם מעורר בהם חשדים.

ב'פנגוריון': יש עוד נימוקים – כשיהיו יחד, ישתלטו עליהם הטובים שבהם, כשהם פזורים – פועלים הרעים, וגם יש להם יותר מיד מגע עם הגרמנים.

בדוחו אחר-כך להנהלת הסוכנות בירושלים, תסביר בנגוריון, כי מה שהציע לאייזנהואר היה בעצם ייצור באזור אחד מדינה יהודית... לרכז את היהודים במקום אחד, עד אשר הם יילכו לארץ-ישראל. לתת להם שם את ההכשרה, למסור להם כפרים אחדים... לתת להם שלטון עצמי, להביא אליהם מדיינים מארץ-

עיקריות בשאלת הלאומיות: סטטיות גליתית מול דינמית-ציונית. התפיסה הסטטית הולידה שתי מסקנות מנוגדות: האחת המבולבלת, האחרת – שאיפה לאוטונומיה של מינוט לאומי, המפתח את מוסדותיו הציוניים-תבויתים-חיצוניים בארצות הגר-לה. התפיסה הדינמית – של ריכוז טריטוריאלי-ממלכתי יהודי – רוחה אמנם בקרב ציבורים גדולים כנגולה, אולם רק מעטו חלוץ-ציוני הפך אותה למציאות. הקונטרס היהודי העולמי היווה מסגרת אקלקטית של אוטונומיסטים, בעלי תפיסה 'סטטית', וציונים, בעלי תפיסה 'דינמית', מנהיגי הקונגרס אמנם גרסו, כי היהודים הם בני לאום אחד ולא רק בג'ית נבדלת, אך השאירו פתוחה את שאלת ריכוזם של היהודים במולדתם או הישארותם בנגד מינוטים לאומיים. מלחמת העולם השנייה והשוואה סתמו את הגולל על האבטנה הזו בכל הנוגע ליהדות אירופה הקונטננטלית וצפון אפריקה.

לפי תשיב-מחדש זן, שוב אין הדיכטומיה בין סטטיות ודינמיות מתקיימת. שוב אין הציונות צריכה לשלול את גולת אירופה, ואין שארית הפליטה רוצה ויכולה לשלול את המדינה היהודית הארץ-ישראלית העומדת לקום. 'עבודת ההווה' של הלאומיות היהודית הסטטית אכזבה את כסיסה, והחיים הציוניים-החינוכיים של יוצרי השואה סוככים על קיבוץ הגליתית בארץ-ישראל ועל המדינות העבריות והוויה הגליתית המשותפת שהייתה ליהודי מרוח אירופה, ואשר הלכה והעמע-עה במשך המאה ה-19 ומחציתה הראשונה של המאה הנוכחית, נהרסה כליל. אין מקום ליהודים להייתם מחדש כקיבוץ לאומי במקומות מושבם הקודמים. הם יכיר-לים אולי להתפור כיהודים, אך את הדרך הזאת דוחה הביורוקרטיה היהודית הממא-רגנת בקרב שארית הפליטה. תודעה הזאת דוחה הביורוקרטיה היהודית הממא-ת'י-מחלקת, תיחפן מעתה רק במדינה היהודית העומדת לקום. הציונות היא הדרך הלאומית הכלעדית, ועלינו חרדשה הנהגה ציונית לארגון הדמוקרטי של החיים הקהילתיים היהודיים באירופה, שהייתה כבושה בידי הנאצים.

מראייה זן, המפלטת את קווי היתחוד הישנים בין ציונים ולא-ציונים, גור כד-גרי ריין בשלב ההוא מסקנות אוסרטיביות אחדות: (א) לקיים הגמוניה ציונית בפעולות הטיות לשארית הפליטה, ולשם כך לארגן אותה באורח דמוקרטי; (ב) להגן על וכויותיה בראשות הנהגה ציונית המייצגת את הקיבוצים היהודיים כשלמותם; (ג) להפעיל את שרידי יהדות ארצות הפיכוש הנאצי – ככוח ציוני לוחם; מסקנה אחרונה זן, שהיוזמה את תכלית בקיוד במחנות, מצטיירת כאופן כוה כפועל יוצא של תפיסה בוללת.

חוליות הקישור בין ההערכה מחדש של יחסי ארץ-ישראל-גולת אירופה לבין הציונות הלוחמת היווצר על-ידי ארגון דמוקרטי של הציבור היהודי בכללותו. הציונים אמורים להיות המנהיגים המייצגים, ולא זרם אחד מני רבים, שייחודו הוא בהסתייגות מהוויית היהודים שנתרו באירופה שהרי למעשה לא נותרו זרמים

אלף עקורים, בעקבות דיווחים שקיבל על המצב במחנות.
ציון וגולת אירופה – הערכה מחדש

מצאנו, כי בג'ורניון קיבל במחנות אישור לתפיסתו את היחס החדש שנוצר בין גולת אירופה לארץ-ישראל. את המציחה של תפיסה זו רשם ביומנו, כתודשיים לפני הביקורת: 'השני שחל במצב העם היהודי מחייב ראייה חדשה של ארץ וגולה. אין עוד שני אלה חטרכות נפרדות – העלייה וצורכי העלייה מגשרים ביניהם. מה שהיום גולה יהיה אחד אי...'

הוא הוסיף, כי הדובר חל במיוחד על ארצות אירופה וארצות המזרח.⁴¹ זכרים אלה הובנו כראשי פרקים לקראת כינוס הקונגרס היהודי העולמי, שהתכנס בלונדון במחצית השנייה של אוגוסט 1945. מפגש זה היווה בשיביל בג'ורניון הדמנות לעומת עם תפיסה שהונהגה ביסודו של ארגון זה, שבקיש להיות מסגרת אידיאלית גית רחבה של הלאומיות היהודית.⁴² תפיסה זו ביקשה לדאוג את הזרמים ביהדות, מהבחינה האידיאלוגית הלאומית, כנחלקים בין אלה הרואים את היהודים כאומה נפרדת לבין הרואים אותם כבני הלאומים שבתוכם הם חיים, ואשר ייחדים הוא דתי בלבד (אנגלים או צרפתים וכד'). בני דת משה'.⁴³ ב-1945 אנו מבחינים אצל בג'ורניון היערכות אידיאלוגית השוללת את ההיסטוריה של הציונות לאידיאלוגיה של

הקונגרס היהודי העולמי כאל מסגרת-ג רעיונית.
אין למעט בחשיבותה של ההיערכות האידיאלוגית הזו. היא נתנה את אותותיה כעבור שש-שבע שנים ביחסי ראש הממשלה הראשון של ישראל והתנועה הציו-נית, במיוחד בארצות-הברית. בשורשיה אפשר היה להבחין ארבע שנים לפני כן ב-1942, במימ'ם שניגול בארצות-הברית, עם הוועד היהודי האמריקני, על שיתוף פעולה למען מדינה יהודית בארץ.⁴⁴ ראוי על כן שנעמוד על התגבשותה של התשי-בה מחדש בדבר יחסי ארץ-ישראל-גולה, כפי שכאו לרזי ביטוי ערב הביקור במחנות, ועל ההבדל בינה לבין תפיסת הקונגרס היהודי העולמי.

השאלה, כפי שניסח את, הייתה: 'מה אנו אומה רק בארץ-ישראל אומה מדינית-חילונית בעולם כולו יחידה היסטורית-דחית פשטת צורה ולוחשת צורה' תשובת הייתה, כי אומה מדינית-חילונית, המפורדת בעולם כולו, שוב אינה אפשרית בעולם שלאחר מלחמת העולם השנייה. האומה הייתה כוז לפני מאה וחמי-שים שנה, כשהיהודים היוו אומה אחת ('אחידה'), כפי שמנסח בג'ורניון. למרות פירורם, נובלול באורח-חיה מסכיבתם המלדית בכל מקומות פיורם, כשדמם מאמי-

נים ברעיון החויה ונבאלה המשיחית.
משהתעורר משמדם המוכלל של היהודים במשך תקופת מאה וחמישים השנים שקדמו לשואה, התרועצו בקרבם, לפי טכימה שצייר בג'ורניון, שתי תפיסות

אמצעי ותכלית

ראוי לסיים את הדיון באחד ממאפייני הגישה האידאולוגית-פרגמטית של ברגורין: האנטסטודנטוליות של המציאות – בידי המבקשים לממש אידאל חזוני. מאפיין זה מזדקק מתוך התמך שעסקנו בו כאן. בלשון מליצית ניתן לומר, כי לפנינו אינטסטודנטוליות של המצוקה למען גאולה.

בשיחה עם חיים כר-אשר, איש גבעת ברנר וחיייל בכריגות, כתום הביקור במחנות, אמר ברגורין שתפקיד הציונות אינו הצלת שארית ישראל בארופה, אלא הצלת ארץ-ישראל בשביל העם היהודי. היישוב היהודי בארץ, יהדות אמריקה ופליטי אירופה הם שלישת הכוחות שיש להם שליחות בהצלתו. הוא הוסיף, כי לכל גורם שליחות שונה ומיוחדת.⁴⁵

ב-רגורין מופיע כאן כרדקל שאינו נתפס לסנטזמנטליזם, וכוח היה כל ימיו. הוא קשות כלפי תרופות ארצנה: מטב להשאיר את העקורים – לזמן מה – עקורים, וכלכד שלא יקופח הפחיון היסודי בשבילם – מתן מולדת. מכאן התמבטאות המרתי-עה בהתייפותו, שלא מדובר בהצלה לשים הצלה, אלא בהצלה לשם קופמיות יהודית. לדידו, הגאולה הייתה ונשארה ערך טרנסצנדנטלי.

הערות

1. מ' ברזוחד, ברגורין, א, תל-אביב 1975, עמ' 531-533.
2. י. באואר, הכרית, תל-אביב 1970, עמ' 96-98.
3. יומן ברגורין (להלן: י"ג), 18-30 באוקטובר 1945, מעמ' 128 עד סוף המחברת המסתיימת ב-25 בחודש, ועד 33 במחברת הבאה. על שיטתו כתיבת היומן עמדתי הן מתוך קריאה בעשרות מחברות היומן, והן מהיכרות אישית.
4. ב-6 בנובמבר. מנחתרת הפרוטוקול מסתבר שלא הייתה זו שיבת תהלה מן המניין, אלא 'פגישה'.
5. ארכיון ברגורין (להלן: א"א), פרוטוקול תנ"צ, 21 בנובמבר 1945.
6. J. Nadich, *Eisenhower and the Jews*, New York 1953, Chap. 23.
7. המכון למרשתת ברגורין, תיעוד בע"פ, ראיין גאל דניץ, 18.4.1977; המכון ליהדות וממנו (להלן: מ"ל), דאיינו יהודת באואר (23.3.1964, 30.3.1964, 19.10.1964) ואלקס גורבן (18.5.1975).
8. בריאיון דניץ הנזכר בהערה 7, נכ: 230-232, *op. cit.*, pp. 234.
9. *Ibid.*, p. 234.

אחרים הדבקים בה ורוצים לקיימה. אין לשארויה הפלטה בודה אחרת, לפי הניתוח הזה, מאשי לחתור להגיע לארץ-ישראל, וזאת בניגוד למדיניותם של הכריזים של יטיי הארץ. לכן הופכים יהודים אלה לכות לוחם. וכדי שכות זה לא יתמוסס ויתפור, עליו להישאר במתחיותו עד לעלייתו.

במאמר מוסרי: ביד הארצות הרבות המהלכות על הגישה הבן-רגוריןית, יש גם כאלה, שאין להן אחיזה ברגורין האיש. אחת מהן היא זו של המתענינות בארץ-ישראל בלבד, והפניית עורף לצורכי היהודים מוחצה לה. אמנם, ברגורין כתב בתוכריכים שילי לקראת הקונגרס היהודי העולמי, כי העניין המרכזי והדחוף של העם היהודי ב-1945 הוא המאבק להקמת המדינה. אולם, הוא כותב במפורש, כי מאבק זה אינו יכול למצות את כל חיי היהודים, וכי הציונות לא רק יכולה, אלא גם חייבת לספל בעניינים היהודיים בכל אחר, ולהילחם על כבוד היהודים וזכותם באשר הם'. לפיכך, מתווה ברגורין שני מסלולים של פעולה יהודית מחוץ לארץ-ישראל שיש לצינונות עניין בהם: (א) סיוע ליהדות המצוקה ועמידה על נכריו תיה: (ב) עיצוב דמות יהודית לחיי הקיבוצים שאינם עומדים על סף היציאה, כגון אמריקה.⁴⁴

אף שמדקד דיונו הוא אירופה שהייתה כבושה בידי הנאצים, כדאי, למען ראיית התפיסה בשלמותה, להזכיר את המסלול השני של 'הקיבוצים שאינם עומדים על סף היציאה'. ברוכס הגודל – בארצות הברית, באנגליה ובדומיניונים – הם מעוררים בחיים הכלכליים, המרכוביים ואף הפוליטיים של ארצותיהם. אין ביניהם אחיזות יהודית, במינות של ברגורין, באותו מובן שקישר את קהילות מורח אירופה זו לזו, מעבר לגבולות המדיניים. המדנה היהודית בארץ-ישראל – היא העתידית לאחר אותם כיהודים. 'עבודת ההווה' שם קשורה בסיוע כלכלי ומדיני לקיבוץ גלילות המצוקה.

לפיכך, תפיסת הלאומיות היהודית של הקונגרס היהודי העולמי, המבקשת לאחד תחת גג אחד את הציונות ואת האוטונומיות של מיעוטים לאומי, יש בה, לדברי ברגורין, משום 'שיטוח' הציונות והגלותיות גם יחד. שיטוח הגלותיות – על שני חלקיה: התפיסה של הקונגרס היהודי העולמי אינה מכירה בעובדה כי יהודי אירופה המשוחחרת אינם בגוד מיעוטים לאומיים כפולין, ברומניה, בצ'כיה או בהונגריה, אלא, ברוכס הגודל, הם עקורים שאינם עומדים לשוב למקומותיהם, אלא כודחים מהם, או שואפים לצאת מהם. מצד שני תפיסה זו מתקשה להודות בכך שיהודי ארצות-הברית אינם מודחים ככני אומה אחרת כפי שנוהגים רוב האמריקנים, וזו קתם היהודית המיוחדת אינה מונגת כלל כטריטוריה של ארצות הברית כמיעוט 'לאומי' שם – אלא כיהוס לארץ-ישראל היהודית. בתפיסה זו יש משום שיטוח הציונות, משום שהיא אינה מאבחנת כהחירות את המקום שארץ-ישראל הממשית תופסת בקרב שארית הפלטה.

ביקור ברגוריון במחנות העקורים

4. מהו מצב התנועה הציונית בכללה ושל תנועה הנוער כפרט. 'החלף', מצב השפה העברית, לימוד ידועה וכו'.
- ראה, למשל, גם דבריו במרכז מפא"י, כ-1945.3.15.
17. היעד להעלות 'כמון הקרקוב ביוזמה' גיליון יהודים מאירופה ומארגון המורה, סוכן מחדש על-ידי ברגוריון במועצה מפא"י כ-31 באוקטובר 1945. עיקרה של תכנית הורביץ הועתקה ליומנו של ברגוריון, 7 במרס 1945.
18. יב"ג, 30 ביולי 1945. סוכנוס הכינוס הציוני - ארכיון ציוני מרכזי, S/25/1912.
19. ר' ברגוריון, וברונת, ג, עמ' 84 ואילך.
20. בנאומי במועצות 'זאחוד העולמי פועלי ציון (צ"ס) - התאחדות', בתל-אביב, 26 באפריל 1939.
21. לשיא ביזוד המדיני הגיע ברגוריון בפברואר-אפריל 1940, כאשר לא זכה להמכה בהצעותיו על דרכי התגובה לחוק הקרקעות. הוא פרש או מתפקיד כר"ר תהלה הסוכ-נות וממסדות התהלה הציונית ומפא"י, לאחר שהגיש את התפטרותו לנשיא הוועדה'א הציונית כ-28 בפברואר 1940.
22. ברגוריון התהל כפעולה המעשית בעת ביקור בארה"ב בנואר 1939 וחדש את הטיפויל ביתר שאר כשיבו ארצה מלונדון באפריל של השנה ההיא. להיעוד מפורט בנושא זה, ראה בכרך 1 של זכרונות ברגוריון.
23. ראה, למשל, הרשומה שלו מ-16 בפברואר 1945, המצוטפת ליומן, ודבריו במרכז מפא"י כ-15 במרס, שבהם הוגדרה כחטתו שחר הידעה שרווולט וצ'יזליל הסכימו כפי שחם בקהירי בראשית השנה על הקמת מדינה יהודית.
24. בכינוס הציוני בלונדון, אוגוסט 1945.
25. הוא סבר כד זה ככר, בסיעת העבודה בקונגרס ה"א, כ-15 באוגוסט 1939, אמר: 'אנגליה החתיכה בינתיים כפי העולם הערבי. אם וכאשר האופוזיציה שהצביעה נגד הספר הלבך תגיע לישלטון, אני מסופק מאוד אם היא בקלות תתבחר להכטחת שניתנו לערבים'. עם פרץ המלחמה, הוחר ברגוריון את מפלגתו מפני 'קלות הדעה המסוכנת' של אלה הסבורים שהספר הלבך נגנו בגלל המלחמה, בהסכרד שהטיבת שזכיא אותו לעולם מוספות לחוקיים. 'הערבים קיימים ומדינת ערב עומדת על המשמר' (מרכז מפא"י, כ-12 בספטמבר 1939). הוא חזר על דברים אלה מספר פעמים במשך המלחמה. ראה, למשל, יב"ג, מ"ח 137 בנובמבר 1939.
26. סעיף 7 בשחר של ברגוריון לטנה מלונדון, 7 באוקטובר 1945. על השחר כתב מי ברגוריון, בביגרפיה ברגוריון (א, עמ' 525): 'צ"ע בספטמבר טס ברגוריון לפאריס, ומפאריס שיגר כ"ב באוקטובר מברק מוצפן למשה סנה, עליי חתם בשמו המחזווי "אבי-עמוס". בעינו קפדני ברגוריון ובמיקי התכתבתו מסתב שהשחר לא היה מברק, והוא לא נשלח מפאריס, לא נכתב כ"ב באוקטובר ולא נשלח בו - וספק אם היה מוצפן. בהעתקה במכונת כתיבה של המספר החזום ע"י אבי-עמוס, המצויה בארכיון

10. יב"ג, 19 באוקטובר 1945, הוא לצד גורסת ניידיץ. ברגוריון כתב שם: 'יש לי לפנות ערב יצאתי ברכבה לפרנקפורט עם הרב הצבאי יהודה ניידישי'.

11. ברגוריון תזכר בעשרה 7 שאל המראיין גנאל זנניק את אהוד אבריל בזכר מדימות ספוריה של רוח עליאב, וזה העיד שביעיקר הדברים הם נכונים. במספר לספרה של עליאב כתב אבריל:

I don't know how she got to General Eisenhower and I don't know what she said to him. But I do know that he was impressed by her approach, and he gave her what she asked for'. R. Kluger & P. Mann, *The Last Escape*, New York 1973, p. 466.

אולם, השוואה קפדנית של עיוותה עם יומן ב"ג מגלה אי-התאמות רבות, שמסתבר מהן כי כוונתה המערבבו אירועים תאריכים זה בזה.

12. מייגור ארוונג היימנט, מפקד מנהל לנדסברג. יומנו נמצא בידי פרופ' יהודה באאר. כנגדו הכריטי אחרנו תעודת המראית כי משרד המלחמה חזר בו מסירובו המקורי להרשות לברגוריון לבקר באזור הכריטי, כתוצאה מהשתדלותו של לורד נתן, שהיה אז סגן שר במשרד המלחמה, ונעזר להיערכ כעניין לאור בקשה ומתאה נמרצת של תהלת הסוכנות בלונדון. ראה מכתבו מ-1 באוקטובר 1945, PRO WR 139/14/48. ניידיץ היה סבור לחומר שהעריע על לונדון והסדיר את ביקורו במישור המקומי. *op. Nachd*,

13. י גורני, שותפות ומאבק, תל-אביב 1976, עמ' 153, 158, וכן היעד למבקר המצוי בעניינו זה בארכיון ברגוריון, בחשיבות החתכותו והפרוטוקולים של מפא"י ותנהלת המוכנות.

14. מ. אביזוהר, 'המפלגה שלא הייתה', דו"ח מחקר, המכון לחקר הציונות, אוניברסיטת תל-אביב, יולי 1980; תגיל, 'עסגרת רעיונית לתולדות מפא"י', קוחדר, 1982, מ"ס 23, עמ' 172-182.

15. יב"ג, 28 בנובמבר-13 בדצמבר 1944. מסתבר שתלק זה של היומן לא היה לנגד עיני מי ברגוריון, והביקור לא נזכר כלל בביגרפיה שלי. ראה בספר זה היצאת מי מוסס ככנס 'יהודת מורה אירופה בין שוואה לתקומה', המרכז למורשת ברגוריון, קריית שדה בקר, 19 בינוי 1983.

16. לדוגמא, רשימה שערך כ-14 במאי 1945 'ליכודר באוננה':
 1. מהו מספר הילדים היהודים. כמה מהם יתומים, מה הם תנאי החיים הכלכליים שלהם, איפה הם מתאכסנים, איפה הם לומדים וכו'.

2. מהם תנאי החיים הכלכליים של היהודים שחזרו לאחונה, כמה מהם הסתדרו במסחר וכ'.

3. מהו היצון או הנבחות לעלייה.

ביקור בן-גוריון במחנות העקורים

במסגרת הספר הלבו, הנימוק היה: "אם לא ייתנו סטיוטיפיסקטים, הם ישובו לפולין," יסולקו מאחוננו, כי מה כוח אחד יש לנו. לכן החלטתי לנסוע לגרמניה לראות את הדברים בעיני. מכתבי ג'וינבוים לכן-גוריון לא אחרו, אולם יש בדנו מכתבו לחברי הנהלת הסוכנות מ-2 באוקטובר: "איי-אפשר לנו להקיים עכשיו אפילו תודש אחד בלי רישיונות עלייה. היהודים הנמצאים עוד במחנות בגרמניה לא יחזיקו מעמד במשך החודש. שיהיה קשה מאוד, וישובנו, רובם ככולם לא יוצתוהם. ... בזמן האחרון מתפתח תהליך של הסתגלות הישרדים בכל המקומות, אפילו כאלה שבהם התנאים הם הגרועים ביותר, כמו בפולין" (אצ"ע 4/2930 2).

38. בדיחות במשרד הסוכנות בלונדון, כ-7 בנובמבר, סיפר, כי נאמר לו מטעם הוועד המרכזי של יושבי המחנות שאפילו הקבל הסוכנות את מכת המיטיפיסקטים הזעומה, הם יסרבו לקבלם.

39. י באואר, הבריחה, עמ' 195. ישנו אמנם עדויות בדבר לחץ שהופעל על-ידי פעילי הקו הציוני במחנות, למען חביעה פה-אחד של העקורים היהודים לצאת לארץ-ישראל. מתקבל על הדעת שרבים מאלה שלא התכוונו לעלות הצהיר על ארץ-ישראל כמחוז חפצם, לא כהכרחי פרטי, אלא כמשאלה לאומית. יש גם שיינו דעוהם, בעת שהותם במחנה, לפרוץ הסתרון הציוני, גם במישור האישי, כמו ב' פרידנזין (בן-שלום), שסיפור לכתב ידיעות אחרונות כיצד הושפעו הוא ורעייתו מהופעת בן-גוריון במחנה ברגן-בלזן. עניין הוויזות המתקדם יפה. עמדנו לנבוע לאוצרות-הברית, אבל כבוקר אחד נודע, כי הגיע לביקור במחנות יו"ר הסוכנות היהודית, דוד בן-גוריון, וכערב ישמעע זכריו כאלם התיאטרון של המחנה. בערב הייתי בין האלפים שהאזינו לדבריו של בן-גוריון, שנאמר בידיד... ונאמו שנמשך שלוש שעות נשמע כל הזמן מוד קשב דרדי. חודתי לכלוק בו גרנו ושכבנו לישון, אך לא יכולנו להירדם. כל הזמן הרהרתי בדבריו של בן-גוריון ולחצו הבחנתי כי גם שנתה של אשתי נודדת וכאשר שאלתי: 'מדוע אינך ישנה?' היא אמרה לי, ולהכות עד האפשרות לעלות לישראל. הודתי לפניך, כי מחשבה דומה מנקרת במוחי - וכאנתו לילה נפלה ההכרעה, מקוד: ארכיון ירעות אחרונות, תיק בן-גוריון, עדות ב' פרידנזין (בן-שלום).

- 40. מכתב בן-גוריון להנהלה בירושלים, 8 באוקטובר 1945. אינו מצוי באצ"ע, מצוטט אצל באואר, הבריחה, עמ' 97.
- 41. כ"ג, 17 באוגוסט 1945.
- 42. לדוגמה, זכריו וייז וגולדמן כנס היסוד של הקונגרס היהודי העולמי: World Jewish Congress, *Unity in Dispersion*, New York 1948, pp. 36, 45-50; B. Halpern, *The Idea of the Jewish State*, 2nd. ed., Cambridge Mass. 1969, pp. 192-193, 233

בן-גוריון והנשאת את המאריך 1 באוקטובר, נרשם בה לונדון מקום מתיבתה. אחיו יום בן-גוריון היה עדיין בפאריס. הוא הגיע ללונדון ב-6 בתודש, ולמחרת נמסר לי ע"י משוה שרותק שודר ממשוה סנה שבו נאמר, בין השאר, "היישוב וכל מכלי היישוב הביצוע מאחורי ובלעדי לא תבוא ולא תינתן מערכה". סנה בקש משוה להשאלת ששלת לפני כן. בן-גוריון שהתרוק את פניו סנה לזמן, רשם בשולי הכתוב: "ערכתי היים הוראת שיוטסו מחר ארצה" " סכיר מאוד להגיא שוזה משוד מאכר-עמוס.

לענייני של ירינונו חשבו סעיף ד' בהוראות: אין לחכות, ב'תנובה' להכרנה. יתכן שלא חזרה כל "הכרנה". ההכרה הקובעה היא המכשית הספר הלבו ל פועשה [ההדגשה במקור] - מ"א]. קיום הספר הלבו זו הכרה מלחמה על העם היהודי. ועל עמנו - עם חסר שלטון ומחכת - להילחם בכל האמצעים שבידי.

מתקבל מאוד על הדעת שסעיף זה בא במשורה להודעתו של סנה, בשוד שמסד שרותק לבן-גוריון כ-7 באוקטובר: 'ענוי וגמור אתנו, שמיד עם פרסום הכרזה [ברייטן] שלילית, תבוא מנובה נמירצה מצדנו, בהודכתו הכללית, בעזרת משוכות לשאלותינו הקודמות.' שם.

27. בן-גוריון נפגש עם אנשי הכריגדה שפעלו במחנות פעמים אחדות במשך הבריחה. ראה למשל, יב"א, מ' 26 ומ' 27 באוקטובר 1945.

28. ד' בן-גוריון, כמסכתה, ה' עמ' 9; מ' בן-זוהר, כרנוריון, א' עמ' 531.

29. בפלישונו עמו ב-27 באוקטובר. בדיחות להנהלה בירושלים, כ-21 בנובמבר, סיפר כי זיכר על הנשאת עם הגנרל ליאור היוסט' והוסוף, כי רק באור הכיבוש האמריקני בגרמניה יכולה הייתה להתאפשר החימת אדמה על מנת לתוח ליהודים העקורים לעיבה. ילשם אפשר להביא כל יהודי פולין, כל יהודי צ'כוסלובקיה.'

30. שם, 11 בנובמבר 1945. לפי הדימון החליט הוועד המרכזי של יהודי המחנות באור הבריטי נגד הוצאת הילדים משם וכן קצו לפני ביקודו של בן-גוריון. בינון מ-26 באוקטובר רשמו: 'מתנגדים להוצאת ילדים ... יאצו להם שלא יסבלו, על יד הנובר יש מקום Fimhorst שישמש כעבר בית-אבות ואח"כ בית-חולים. ... ייתכן ששם טוב שביביל הילדים.'

31. כ"ג, מאריך זה.

32. שם, 11 בנובמבר 1945. לפי הדימון החליט הוועד המרכזי של יהודי המחנות באור הבריטי נגד הוצאת הילדים משם וכן קצו לפני ביקודו של בן-גוריון. בינון מ-26 באוקטובר רשמו: 'מתנגדים להוצאת ילדים ... יאצו להם שלא יסבלו, על יד הנובר יש מקום Fimhorst שישמש כעבר בית-אבות ואח"כ בית-חולים. ... ייתכן ששם טוב שביביל הילדים.'

33. ראה הערה 9 לעיל.

34. D.D. Eisenhower, *Crusade in Europe*, New York 1948, p. 467.

35. יב"ג, 29 באוקטובר, זכריו השניים מושתקים משם, בשינוי עריכה קלים: המשותחזי נוכרים בשמותיהם, ולא 'אני יהוא', כפי שנושם בינון.

36. יב"ג, 29 באוקטובר: בשיחה בן-גוריון עם ריפקינד וניידץ, לאור הפגישו עו איזוהורואר.

37. בדיחותו של בן-גוריון להנהלה הסוכנות ב-21 בנובמבר 1945, בשיבו מביינתו ליאורפה סיפר, כי 'היה מטר ממתיבים ממר גרינבוים נגד זה ונגד סידור לקבל את המיטיפיסקטי

43. ראה ההתכתבות בין בוגוריון, ברל לוקר, משו שרמוק, מרריס ורטהיים, השופט לוינסל ונחום גולומן, בתאריכים 14-26 בינואר, 17 בפברואר, 5 במרץ, 13-17 ביוני, 8, 9, 13-17 ביולי, 2, 3 בספטמבר, 26 באוקטובר 1942, אב"ג.
44. יב"ג, 17 באוגוסט 1945.
45. יב"ג, 1 בנובמבר 1945. בן אשר הגיע לבוגוריון, שאנשי הבריגדה לא יחזרו ארצה, אלא יישארו כמתות.

אהוד אבריאל ותקופתו (הרצאה)

זאב (ונייה) הדדי

התקופה שאחרי מלחמת העולם השנייה, בשנים 1945-1948, היא תקופה השוורה באנשים רבים וחשובים, עד כי נראה לי כי מן החבונה להחזיב את שם המכון ולקרוא לו: 'המכון למורשת בוגוריון ודודי'. הפשיטת והזמורות שפעלו באותה תקופה, בטוים מדינה, הן שיעיצבו את זמותה של מדינת-ישראל.

ללמוד להכיר את אהוד אבריאל - אומר להכיר את מקורותיה ומקור צמיחתה ועצמתה של מדינת-ישראל. תחושה השרושים בעברה המפואר של 'ההגנה', בשטח חיים שאהוד וחבריו הרבים שיקעו עצמם, יש לה קשר של המשך ישיר אל אנשיה ואישיה של 'ההגנה', אשר חוללו את המפעל הזה על פני שני דורות. והשנים שעברו מאותה תקופה הוסיפו בדרך הטבע לקשר שבין הדור החדש שקם בארץ ואשר עושה שירותו בצה"ל וכל בניין החיים בארץ לבין הימים שכברם מדינה, ימים של צבירת כוח בעילום ובמחמרת, הנדמים כאילו הועלו מנשיית ההיסטוריה. מבין אנשי החבורה שלנו שפעלו יחד וזה אהוד לרצף פעולות מאז היותו איש 'החלוץ' בארץ מולדתו אוסטריה, שבה נולד ב-1917, דרך פעילות ענפה בהעפלה עם פרוץ מלחמת העולם השנייה, פעילות שהמשה הטבעי היה בקבוצת קושטא בימי מלחמת העולם השנייה, בשנים 1942-1945, ובתקופה שידובר בה כאן ביום העיון, 1945-1948. ב-1948 היה אהוד בעל דרכון דפלומטי - מראשוני הדרכונים של מדינת-ישראל - בצ'כוסלובקיה; היה מנכ"ל משרד ראש הממשלה, מנכ"ל משרד האוצר, שגריר בארצות אפריקה שונות ובאירופה - כר עד יומם האחרון, כאשר צנח על הבמה בבית החפוצות, תוך כדי הרצאה בנושאים הקשורים לתקופת העלייה הבלתי-לגלית לארץ.

באשר אני מדבר על יידי נפש כמו אהוד, יידי שיחד עמו עשיתי כפרת-דוד, הבלתי-לגלית לארץ.

המרכז למורשת כנענית

13901

יהדות מזרח אירופה
בין שואה לתקומה

1948-1944

3-64

עורך: בנימין פינקוס

אוניברסיטת כנענית בנגב • קריית שדה בוקר

תוכן העניינים

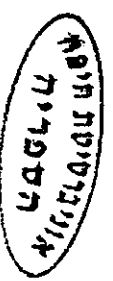
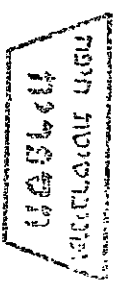
1	פתח דבר	
	חלק א: יהדות ברית-המועצות	
	המדיניות הסובייטית כלפי יהודי	
3	ברית-המועצות והיישוב בשנים 1945-1948	בנימין פינקוס
	השואה והקמת מדינת-ישראל - נקודת	מרדכי אלטשולר
64	מפנה בתולדות יהדות ברית-המועצות	שמעון דרליך
	הוועד היהודי האנטי-פאשיסטי	
	כברית-המועצות וההתערבות היהודית	
67	בשנים 1944-1948	דב לויז
88	הפרק האחרון של בחי הספר היהודיים	
	הממלכתיים כברית-המועצות	
	חלק ב: יהדות מזרח אירופה	
113	יהודי פולין משחרור להגירה, 1944-1948	ישראל גוטמן
125	יהדות הונגריה בין שואה למאבק, 1945-1948	נתנאל קצבובג
133	יהודים במשטר הקומוניסטי ברוסיה, 1944-1948	רפאל זאג
153	בין חזרות השחרור למרידות היום:	ישעיהו ילינק
	יהודים באיטליה, 1944-1948	יהודה להק
174	המפלגה הקומוניסטית האיטלקית	משה מוסק
	אנטישמיות מיזכא	יוסף לוינגר
188	המאבק על הנהגת יהודי פולגדיה	
	לאחר השחרור	
216	יהדות יוגוסלביה: חבלי התקומה	בנימין פינקוס
	והשיקום, 1944-1948	
248	יהדות גרמניה המזרחית (אזור	
	הכיבוש הסובייטי)	

DS

135

E83Y3

copy 2

עריכה לשונית: דפנה דוניץ

© 1987

כל הזכויות שמורות למכון למורשת בריסקית
אויבדיסטיט בריסקית: בנגב, תשמ"ז

סדר צילום: קריית שדה בוקר

הופק על ידי מוסד באליק עבוד המכון למורשת בריסקית